

LBRIS

We know
books

LAURENȚIU STAICU

SOCRATE ÎN BLUGI

Sau filosofia pentru adolescenți

TREI

FilosoFii
AGORA

CUPRINS

Cuvânt-înainte	9
Prolog	25
Capitolul I: Originile	29
Capitolul II: Realitatea	79
Capitolul III: Adevărul	125
Capitolul IV: Libertatea	175
Capitolul V: Binele	222
Capitolul VI: Iubirea	270
Epilog	319

Capitolul I

Originile

§1

Pentru Radu fusese o seară minunată, așa cum erau mereu pentru el primele zile de vacanță. Știi că ai o grămadă de timp pe care să-l petreci cum vrei tu: poți să te trezești la ce oră vrei, poți să te joci fără limite, poți să te uiți la filme până te ustură ochii, ești liber, ce mai! Totul a durat însă până când mama sa a intrat ca un uragan în camera lui (fără să bată, normal!), ca să-i spună, cu un entuziasm aparte, că peste două săptămâni urmează să plece cu toții într-un *retreat* mai lung la cabana de la munte a bunicului.

— O să vină și Tudor cu ai lui! a ținut să mai adauge mama cu un zâmbet până la urechi, ieșind apoi din cameră, la fel de brusc cum a intrat.

Primul gând al lui Radu a fost: *Ce e ăla un retreat?*

Dar nu mai avea pe cine să întrebe. După un *search* rapid pe Google, a început să se panicheze: cum adică să stai în mijlocul naturii fără tehnologie? N-a apucat să se mire prea mult, că i-a apărut pe monitor un mesaj de chat trimis de Tudor:

Băăăi, cum adică retreat în munți? Doar ce am început jocul ăla de care-ți povesteam, e blană rău, nu pot să îi las baltă pe băieți atâtea zile!

Radu i-a răspuns:

Păi, nu știu, doar ce mi-a zis și mie adineauri mama. Mă duc să văd care-i treaba și te anunț dacă mai aflu ceva...

În bucătărie, părinții lui Radu discutau aprins pe tema plecării în sălbăticie sau „chemarea străbunilor“, cum începuse să se contureze în mintea lui Radu ideea acelui *retreat*, de parcă ar fi urmat să facă cea mai tare chestie din viața lor.

— Pe bune, începu Radu, vreți să stăm nu știu câte zile la cabana aia fără telefoane și fără calculator? Să culegem flori-cele, să facem foc de tabără în fiecare seară și să ne îmbătăm cu aerul de munte? Asta e ideea?

— Da, boss, îi răspunse tatăl lui, șmecherește, zâmbind amuzat, cam asta e ideea. Mai puțin partea cu focul de tabără. Cred că tata-socru îl consideră un obicei *kitsch* și nu vrem să ne țină o prelegere despre autenticitate, prefer să mă relaxez seara, altfel mă apucă iar insomnia de la prea multă filosofie, mai adăugă tatăl lui Radu, privind în tavan și mimând un oftat adânc.

— Hai, măăi, spuse mama privindu-și soțul cu reproș, știi că nu e chiar așa pedant! Da, Radu, zise apoi întorcându-se către el cu o expresie serioasă, o să mergem cu toții la cabană și o să încercăm să ne curățăm puțin de toate noxele, de stres și toate cele!

— Dar bunicul nu are internet acolo și nici semnal la telefon nu prea e! Încercă Radu o tactică de învăluire, știind cât de mult ținea tatăl său la compania pe care o construise singur, încă dinainte de căsătorie, cum o să ții legătura cu ce se întâmplă la serviciu?

— Nu-ți face griji, spuse tatăl său zâmbind și mai amuzat, nu moare firma fără mine câteva zile, abia mai respiră și ei puțin! Dar, oricum, bună încercare!

Radu rămase fără replică. Ar fi putut să continue să lupte, să caute alte argumente împotriva ideii nebunești, să le spună de promisiunea pe care i-o făcuse Mariei, colega lui de clasă, că vor face un tur al muzeelor în primele zile de vacanță, știind cât de mult o plac părinții lui pe Maria și cum îl tachineau, în glumă, cam o dată pe săptămână, întrebându-l dacă e iubita lui. Sau ar fi putut să pledeze pentru nevoia de a rămâne acasă ca să aibă grijă de Tasha, birmaneza lor bătrână și morocănoasă. Dar nu a făcut nimic din toate astea. Pe de o parte, pentru că nu i-a plăcut niciodată rolul de adolescent rebel, i se părea un clișeu caraghios. Pe de altă parte, pentru că ceva din ideea acelui *retreat* îl atrăgea și nu pricepea de ce. Poate gândul că în felul ăsta ar avea prilejul să-l observe pe îndelete pe bunicul său, profesorul de filosofie, mai ales acum, când începuse să citească, în sfârșit, cărți de filosofie? Poate... Cert e că, odată întors în camera lui, i-a scris lui Tudor un mesaj scurt:

It's final, n-avem de ales, trebuie să mergem...? ☹️ ☹️ ☹️

§2

Primele două zile la cabană au trecut aproape pe nesimțite, contrar așteptărilor celor doi băieți. Poate și de la aerul „ozonat“, cum ținea să anunțe în fiecare dimineață tatăl lui Tudor, care îi făcea să adoarmă de îndată ce puneau capul pe pernă, poate și de la programul inedit, complet anapoda față de cel pe care-l aveau de obicei acasă. Bunicul se trezea devreme și făcea cafea și ceai pentru toată lumea, după care pleca într-o

plimbare de o oră prin împrejurimi, însoțit de Hector, ciobănescul german care-i supraveghea atent fiecare mișcare, asta când nu dormea dus, ghemuit ca o pisică uriașă la picioarele lui. Toți ceilalți se trezeau târziu.

În prima zi, tatăl lui Radu s-a dus să pescuiască la pârâul care curgea vijelios la ceva distanță de cabană, dar după trei ore de încercări, a renunțat senin și fără să bombăne, ca de obicei când nu-i reușea ceva. Tudor era preocupat de jocurile cu care-și încărcase telefonul, iar Radu începuse să citească din teancul pe care-l adusese cu el: câteva SF-uri, vreo două romane fantasy și o foarte subțire cărticică de filosofie, un soi de introducere scrisă de un englez excentric, Bertrand Russell. *Să-i mai dau o șansă*, se gândise, în timp ce-și făcea bagajul, după încercarea nereușită din acea noapte în care a rămas fără baterie la laptop.

În cea de-a treia zi, după micul-dejun, Radu tocmai se pregătea să urce dealul din spatele cabanei, unde își făcuse un soi de cartier general, întinzându-și hamacul între doi fagi zdraveni, când bunicul, care tocmai intra în curte însoțit de lătratul vesel al lui Hector, îi făcu semn că vrea să vorbească cu el:

— Ți place Russell? îl abordă direct, de îndată ce ajunse lângă el. Am văzut că citești *Problemele filosofiei*. E bună, chiar foarte bună, în pofida faptului că pare scrisă din plictiseală, într-o călătorie de 7 ore cu trenul. Dar ți trebuie talent ca să poți scrie așa de limpede despre lucruri atât de complicate în atât de puține cuvinte, mai spuse el în timp ce se așeză lângă Radu.

Hector veni și el și se așeză în fața lor, cu limba atârânănd într-o parte și privirea serioasă, ca și cum ar fi știut despre ce vorbesc.

— Încă nu m-am apucat de ea, mărturisi Radu fără prea multă tragere de inimă, gândindu-se că bunicul o să-l

ironizeze iarăși pe tema pasiunii sale pentru „povești științifico-fantasmagorice“, cum numea el SF-urile.

— Poate ar fi mai bine să o iei de la începuturi, spuse bunicul, Russell sintetizează foarte mult, cărticica aia e ca un rachiu de prune distilat de două ori, te arde pe gât și nu înțelegi mare lucru, mai adăugă el privind-l pe Hector care se tolănise leneș lângă o tufă mare de ferigi și se pregătea de primul somn al zilei.

— Începuturi? spuse Radu pe un ton neutru, neștiind exact ce voia să spună bunicul cu asta. Începuturile cui?

— Începuturile filosofiei, firește, îi aruncă bunicul, privind-l în ochi cu blândețe. Așa o să înțelegi mai ușor ce spune Russell și o să-l poți aprecia cum se cuvine, adăugă el.

— Da, OK, am să fac asta când ajung acasă, cred că am o istorie a filosofiei în bibliotecă, spuse Radu relaxat, gândindu-se că a scăpat ieftin.

Bunicul era ca un bulldog, cum îi spunea mama lui Radu, cu afecțiune. Când începeai o discuție cu el te atrăgea întotdeauna către teme foarte serioase și nici nu-ți dădea seama cum ajungeai să vorbești despre fericire sau reguli morale, pornind de la diferențele dintre două modele de telefoane mobile. În tot cazul, nu era deloc ușor să conversezi cu el, fiindcă nu știai niciodată unde o să ajungi.

— Pot să-ți povestesc eu câte ceva, spuse bunicul cu o sclipire în ochi, abia îmi mai dezmoțesc și eu memoria și mai scap de plictiseală. Oricum, n-am altceva mai bun de făcut,ăștia bătrâni discută iarăși despre politică la fel ca despre fotbal, mai spuse el arătând către părinții lui Radu și Tudor, strânși în jurul mesei mari din lemn masiv, de sub stejarul aplecat spre casă ca și cum ar fi vrut să-i șoptească ceva.

Damn it, își spuse Radu în gând, *am încurcat-o, uite așa se duce ziua mea de relaxare și liniște. Nu, în niciun caz! Dacă*

tot am acceptat să vin aici, în creierii munților, ca să nu stric feng shuiul familiei, măcar să fac ce-mi place! Și printre puținele lucruri pe care aş avea chef să le fac în dimineața asta nu intră deloc o lecție ținută de bunicul! Fie ea și de filosofie!

Dar nu apucă să ticluiască în minte un refuz politicos, când îl auzi pe bunicul adăugând pe un ton schimbat:

— Ești singurul din familie interesat de filosofie, în afară de mine, desigur, nici nu știi ce mă bucură asta!

Ei poftim, mai refuză dacă mai poți, își spuse Radu iarăși în gând, resemnat. Iar apoi, cu voce tare și cu glasul unuia care știe că și-a făcut-o cu mâna lui:

— Bine, cum vrei, dacă tot zici că n-ai ce face, e OK din partea mea. Eu merg pe deal să citesc, de regulă, am pus hamacul acolo.

— Știu, știu, spuse bunicul vesel, dintr-odată, e locul perfect! Apoi se ridică sprinten și o porni la pas către locul cu pricina, urmat de un Hector pe jumătate adormit, dar resemnat, și el, asemeni băiatului care și-a târât rucsacul, în semn de protest mut vreo câteva secunde, prin iarba înaltă.

Odată ajunși în vârful dealului, bunicul se așeză comod peste haina întinsă pe fâneța încă plină de rouă, la câțiva pași de hamacul lui Radu, și îl așteptă să-și scoată lucrurile din rucsac răsucind un fir de iarbă între degete și privind în vale. Radu nu se grăbea deloc, nu doar pentru că nu avea niciun chef, dar și pentru că priveliștea era, într-adevăr, colosală. Casa din vale, pădurea care se întindea după livadă, către pârâul unde bunicul obișnuia să le amenajeze în fiecare vară un loc de scăldat construind un baraj din pietre, și rândurile de munți care se pierdeau în zare, în pâcla albăstrie a dimineții, totul arăta ca într-un documentar de pe National Geographic.

În cele din urmă, Radu se așeză pe marginea hamacului și spuse cu fals entuziasm:

— OK, hai să vedem care-i treaba cu începuturile filosofiei!

— Mă întreb ce filosofie ar mai fi făcut grecii dacă ar fi trăit în niște locuri ca astea, spuse bunicul privind încă în zare.

— Grecii? întrebă Radu timid.

— Da, spuse bunicul întorcându-se către el, grecii au fost primii care au început să filosofeze în Occident. Totul începe cu grecii. Mai întâi au încercat să afle ce se ascunde în spatele a ceea ce vedem, adăugă el arătând cu mâna către orizont.

— Cum adică în spatele a ceea ce vedem? Ce să fie? Alte locuri la fel, alți munți, alte râuri, alte case, spuse Radu grăbit și ușor uimit de naivitatea grecilor. Ce altceva ar putea să fie?

— Nuuu, nu în sensul ăsta, nu ce anume se ascunde dincolo de linia orizontului. Firește că, dincolo de ceea ce vedem noi, acum, se află alte lucruri ca acestea: alte case, alte râuri, alte păduri, alți oameni. Ceea ce căutau grecii era ce se ascunde dincolo de *toate* lucrurile vizibile, de tot ceea ce putem noi percepe, ce le leagă pe toate laolaltă. Vezi tu, dacă stai și te gândești puțin, e ciudată chestia asta! Tot ce vedem cu ochii, toate lucrurile din jur par foarte diferite unele de altele, nu? Și totuși, toate par să se înțeleagă foarte bine, coexistă armonios, ca și cum, au gândit grecii, ar împărtăși toate ceva, un substrat comun sau un fir care le leagă, spuse bunicul așezându-se mai bine.

— Aha, adică grecii voiau să afle dacă lucrurile din lume sunt cu adevărat diferite unele de altele sau doar par să fie diferite când, de fapt, sunt făcute din același material?

— Da, exact! zise bunicul cu un entuziasm de care Radu nu-l credea în stare, fix așa! Încercau să afle ce este, sau din ce este alcătuit fundalul pe care se joacă toată drama asta a lumii. Și, bineînțeles, adăugă el, cele mai la îndemână au fost elementele: pământ, aer, apă, foc. Dacă privești lumea din unghiul

asta, poți spune că toate lucrurile par să fie făcute dintr-unul din aceste elemente. Aerul pare să fie peste tot, pământul pare să fie peste tot, apa la fel, chiar și focul... Tot ce vedem în jur pare să fie alcătuit dintr-un element sau altul ori, în fine, din toate la un loc.

— Mda, înțeleg, oarecum, spuse Radu privind pieziș către soarele care urca pe cer și amenința să-i risipească umbra de deasupra hamacului unde se așezase mai confortabil, dar e puțin trasă de păr, adică nu chiar *toate* lucrurile din lume par să fie făcute din același material!

— Așa este, zise bunicul, și tocmai de aceea alți greci au căutat un substrat mai flexibil, mai abstract, ceva care să poată căpăta orice formă, păstrându-și, în același timp, natura sau proprietățile sale de bază. Și așa a ajuns Democrit din Abdera la atomi!

— La atomi? Păi, atomul a fost descoperit abia după 1800! se grăbi Radu să adauge, puțin mândru de cunoștințele lui de fizică.

— Însă atomii de care vorbea Democrit nu sunt atomii din fizică, desigur. Dar ideea e genială, trebuie să recunoști! Îți trebuie multă imaginație metafizică să postulezi că toate lucrurile din lume sunt alcătuite din niște particule atât de mici, încât sunt de-a dreptul invizibile, dar care, când se întâlnesc în vid, se lipesc între ele și formează lucrurile pe care le vedem cu ochiul liber!

— Da, ezită Radu, neștiind prea bine ce e aia imaginație metafizică. Mă întreb, însă, cine l-a crezut pe Democrit, nu putea nimeni să verifice ideea asta pe vremea aia! E ca și cum aș spune eu acum că există spiriduși care ne fură lucrurile pe care nu le mai găsim sau pe care credem că le-am pierdut când, în realitate, sunt șterpelite de creaturile astea invizibile!

— Da, cam așa sună, recunosc bunicul. Probabil că, pentru majoritatea grecilor din vremea lui Democrit, ideea părea trăsniță, într-adevăr, însă pentru alți filosofi, alți trăsniți ca el, ideea a părut interesantă și au încercat să o dezvolte și să o dea mai departe. Așa a ajuns până târziu, la filosofii iluminiști și apoi la fizicieni.

— Dar aveau mult timp liber grecii ăștia ca să stea să se gândească la astfel de lucruri, spuse Radu zâmbind. Așa se explică de ce spun unii că filosofii sunt niște ciudați, să stai să te gândești din ce e alcătuită lumea, hm!

— Așa pare, privind înapoi, spuse bunicul cu blândețe, dar ia pune-te puțin în locul grecilor. Vii pe lume, deschizi ochii, privești în jur și începi să te întrebi: ce e cu toate astea? Și nu știe nimeni precis, unii spun că totul a fost creat de zei, niște ființe mult superioare nouă, pe care nu le vedem, dar de care trebuie să ascultăm, alții ridică din umeri și își văd de drum. Cum să trăiești zi de zi fără să știi mai nimic despre lume? Ba chiar știind că nu prea știe nimeni mare lucru despre lume? Mie mi se pare aproape imposibil. De aici, poate, și obsesia grecilor pentru filosofie. Azi e simplu, nu-i așa? Deschizi ochii, privești în jur și începi să te întrebi de una, de alta. Imediat primești răspunsuri, de la părinți, de la profesori, de pe Wikipedia. Așa începi să-ți faci o idee despre lume și, treptat, îți construiești o imagine mai mult sau mai puțin coerentă despre ce sunt toate astea din jur. Iar dacă pe parcurs îți mai pui întrebări, știi că poți să cauți și să afli răspunsul sau te gândești că sigur știe cineva care e răspunsul, deci totul e OK și poți dormi liniștit. Dar grecii nu știau mai nimic! Cum poți să dormi liniștit când nu știi mai nimic despre lume, și totuși trebuie să te miști prin ea?

— Mda, cam nasol să nu știi mare lucru despre lume, spuse Radu, ai dreptate, nu m-am gândit la asta până acum.

Totuși, nici să spui că lumea e alcătuită din niște particule invizibile nu te ajută prea mult! Pe mine nu m-ar fi mulțumit deloc dacă aș fi trăit pe vremea lui Democrit! Așa, boss, și? Ce facem acum? Cu ce ne ajută să credem că toate lucrurile din lume sunt făcute din particulele alea, de vreme ce oricum nu le putem vedea? E ca și cum știu ceva, dar tot nu știu mare lucru! Pentru că nu mă ajută să mă mișc mai bine prin lume faptul că știu acum din ce e alcătuită, nu-i așa?

— Bună observația asta, spuse bunicul zâmbind caraghios, cu un fir de iarbă între dinți. Nici grecii n-au fost mulțumiți întru totul de ipoteza lui Democrit și au căutat și alte explicații, care să le ofere indicații mai utile, o hartă mai bună pentru traiul de zi cu zi. Mai ales că, deși nu știau mare lucru despre lume, cum ziceam, știau totuși că viața se termină, că murim. Și e cam neplăcut, dacă te gândești puțin, să știi că viața se termină la un moment dat, dar să nu știi ce să faci cu ea. Pe ruta asta deschisă de tine, ajungem direct și fără ocolișuri la un alt grec genial, de care sigur ai mai auzit. E vorba de Socrate! Deși sărim o bucată din istoria filosofiei grecești când ne ducem direct la Socrate. Dar, vorba aia, tineretul se grăbește, n-ai ce face, trebuie să ții pasul! mai spuse bunicul râzând copios.

— Eh, și tu acum, nu mă grăbesc deloc! Doar că, pe bune, mi se pare de bun-simț să te întrebi la ce-ți folosește ceea ce știi despre lume, mai ales când nu știi mare lucru și nici ceilalți nu știu! Și da, am mai auzit de Socrate, am și citit ceva despre el, l-au pus să bea cucută, nu?

— Da, concetățenii lui l-au condamnat la moarte și l-au pus să bea cucută, spuse bunicul împăciuitor, dar înainte de asta s-au întâmplat o grămadă de lucruri, povestea e mai complicată de atât. Ce zici, facem o pauză? Eu aș mânca un măr, îți aduc și ție ceva, să nu ne înfometăm prea tare vorbind

despre filosofie, n-ar fi un semn de cumpătare și ne-ar certa și maică-ta!

— Da, hai să facem o pauză! spuse Radu binedispus, dându-și seama că i se făcuse foame și lui de la toată discuția.

Bunicul o luă agale spre cabană, urmat, bineînțeles, de Hector, lăsându-l pe Radu pe marginea hamacului, răsucind în minte ceea ce aflase din scurta lor conversație. *Băieți deștepți grecii ăștia*, își spuse el în gând. *Cum i-a dat ăluia prin cap că toate lucrurile ar putea fi alcătuite din atomi! Adică da, azi e OK să gândești așa, are sens, trebuie să fii tolomac să nu înțelegi, dar pe vremea aia? Bine Democrit, bravo, mă, băiatule!* încheie Radu micul său monolog, privind în vale și așteptând gustarea promisă de bunic.

§3

Într-un târziu, coama căruntă a bunicului își făcu apariția prin fâneața înaltă.

— N-am scăpat de maică-ta, spuse el cu năduf când ajunse sus, ridicând coșul de nuiete pe care-l ținea într-o mână și care părea plin cu bunătăți. A zis că, dacă tot o să-ți împui capul cu filosofie, măcar să te hrănesc ca lumea, să nu te anemiezi!

— E în regulă, zise Radu, coborând în grabă din hamac și începând să umble prin coș cu ambele mâini, oricum am o foame de zile mari! Ca în fiecare zi de când am venit, de fapt.

Bunicul se așeză lângă el și mușcă dintr-un măr cu poftă.

— Tudor e cam nedumerit, nu pricepe ce facem aici de dimineață. I-am spus că stăm la povești, dar nu părea prea convins, adăugă bunicul zâmbind amuzat.